

Högskoleprov

DELPROV 3: LÄS

Anvisningar

Provet består av fyra texter från olika ämnesområden. Texterna är skrivna av olika författare och är ibland bearbetade för att passa in i provet.

Till varje text finns det sex uppgifter. Varje uppgift består av en fråga med fyra svarsförslag, varav ett är det rätta.

I vissa fall kan man klart urskilja ett svarsförslag som riktigt och övriga som felaktiga. I andra fall kan, vid en första anblick, flera svarsförslag verka mer eller mindre rimliga. Då måste man, genom att jämföra de olika svarsförslagen, välja ut det svarsförslag som **bäst överensstämmer** med innehållet i texten.

OBSERVERA ATT UPPGIFTERNA SKALL LÖSAS UTIFRÅN DEN INFORMATION SOM GES I RESPEKTIVE TEXT.

Skriv alla svar i svarshäftet.

Skriv tydligt.

Om Du inte kan lösa en uppgift bör Du ändå avge ett svar genom att försöka bedöma vilket svarsförslag som verkar mest rimligt.

Du får inget poängavdrag om Du svarar fel.

På nästa sida börjar provet som innehåller 4 texter och 24 uppgifter.

PROVTID: 50 minuter

VÄND INTE BLAD FÖRRÄN PROVLEDAREN SÄGER TILL!

Inte bara vildmark

Närmare 1 500 kulturlämningar inom en kvadratmil fjällmark — det är det sensationella resultatet av en ny inventeringsmetod. Tidigare kände man bara till 668 kulturlämningar totalt i lappmarkerna, vilket motsvarar 0,33 per kvadratmil. De tidigare inventeringarna gick i stort sett till så att man läste igenom litteratur och gjorde intervjuer innan man begav sig ut i terrängen. Eftersom inventeringarna inte gjorde några systematiska fältstudier utanför de anvisade platserna blev man beroende av vad de litterära källorna och sagesmännen kunde berätta.

Vårt undersökningsområde var 1,1 kvadratmil stort och beläget i gränstrakterna mellan Sareks och Padjelantas nationalparker i Jokkmokks kommun. Studien utfördes av Nordiska museet i samarbete med Riksantikvarieämbetet och med finansiering bl.a. från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och Kempefonderna. Vi finkammade området — ungefär som om vi förutsättningslöst letade efter borttappade värdeföremål. Arbetet pågick i fyra somrar och omfattar mer än två hundra inventeringsdagsverken.

Fynden blev som sagt överväldigande många och var av mycket olika slag och från olika tider. Det visade sig att det finns kulturlämningar i all slags terräng. Ymnigast är de på dalbotten där det är gott om vatten och bränsle och på slätterna där dalgångarna mynnar.

Hur mycket kan vanliga turister träffa på i fjällen? I princip lika mycket som en vetenskapligt tränad inventerare, men visst krävs uppmärksamhet och iakttagelseförmåga. De lämningar som är både vanligast och lättast att upptäcka är härdarna, samlingar av stenar formade till en eldplats. Kanske ser man bara en stenring, delvis nedsjunken i marken.

Den har många gånger utgjort centrum i en tältkåta, som man dock inte ser spår av bortsett från någon kantsten som legat vid tältdukens yttre begränsning. Hittar man en härd, finns det ofta flera att upptäcka i närheten.

När man stöter på en boplatz finns det säkerligen andra kulturlämningar i närheten, såsom olika slags förvaringsplatser för kött, mjölk och inventarier. Förvaringsplats för mjölk letar man efter på kalla ställen, tex vid en kalkälla med dess underbart friska och syrerika vatten. En sådan källa, där det ständigt strömmar vatten — den fryser inte på vintern — har människorna alltid satt stort värde på. Det är därför inte ovanligt att den lockat till sig en omfattande bosättning.

Har platsen varit bebodd en längre tid, kan man finna en ansamling av ben, som har lagts så att inte renskötarnas hundar har kunnat komma åt dem, tex i en klippspricka.

Om samerna har velat vistas på en plats flera veckor under året, kan man ha uppfört en torvkåta. Detta avsätter tydliga spår.

Om man från boplatzen ser sig runt om i landskapet framträder säkert någon renvall. Den lyser fortfarande fram som en grön gräsglänta och har fått denna karaktär genom renarnas kontinuerliga trampande och gödslande av platsen. Nu när vallarna inte längre används tilltar buskvegetationen, som förkväver den tidigare gräsvallen. Renvallarna användes nämligen främst under den intensiva renskötelsens tid, som varade från 1600-talet till en bit in på vårt århundrande, då samerna samlade renarna här för mjölkning, skiljning, kastrering, kalvmärkning och slakt. Dessa vallar är att finna på platåliknande avsatser, uppe på en höjd, ute på en udde eller på en annan plats som har sin givna avgränsning.

Om boplatzen använts långt tillbaka i tiden, är det heller inte omöjligt att finna en kultplats i trakten — kanske inte precis inpå boplatzen men ändå inom rimligt avstånd. En sådan plats kan naturen ha format till något som gjorde att den utövade en lockelse på folk att just där bedriva sin kult. Kultplatsens centrum är ofta skyddat ovanifrån av en utskjutande klippa.

Det kan också finnas någon grav i närheten, även om denna fornlämningstyp är relativt sällsynt. Under kristen tid, dvs från och med 1600-talet har det i stället gällt att förvara den döde över barmarks-säsongen i avvaktande på vinterföre, då den döde lättare kunde föras till vigd jord.

De människor som saknat bostad har vid dåligt väder kunnat utnyttja av naturen formade skydd. Man kan t ex se hur folk försökt att få ett jämnt och bekvämt underlag eller byggt en skyddande mur framför en halvöppen grotta. Sådana här primitiva skydd har säkerligen använts i alla tider.

En annan typ av kulturlämningar, som varit bostäder i form av ett slags torvhus, är de s k stalotomterna. Dessa har daterats till vikingatiden och dess bebyggare är att söka i norsk bosättning.

Långt innan den intensiva renskötelsen blev den förhärskande näringen i fjällen fanns det människor här, vilka utnyttjat landskapets möjligheter till jakt och fiske. För dem var vildrenen ett viktigt bytesdjur. Troligen jagade de ofta i grupp. Spår från denna tid har vi i ett stort antal fångstgropssystem, belägna där man förmodat att renarna skulle draga fram. Man behöver inte tveka om att dessa människor var goda jägare.

Uppgifter till texten

Inte bara vildmark

1. Det finns enligt texten en typ av företeelse som är ofta förekommande och lätt att hitta och som sedan kan leda vidare till andra lämningar. Vilken är det?

A Renvallen
B Kantstenen
C Eldstaden
D Torvkåtan

2. Gravar är relativt sällsynta kultur lämningar i fjällen. Varför?

A De senaste fyra århundradena har få nya gravplatser iordningsställts i fjällen, eftersom de döda skulle begravas på kristna kyrkogårdar.
B Eftersom det varit svårt att gräva gravar när marken är frusen under vintern har man i stället fört bort de döda till gravplatser utanför de egentliga fjälltrakterna.
C Gravar har endast kunnat grävas under barmarkssäsongen, som är ganska kort i fjällen.
D De flesta gravar har iordningsställts då marken varit frusen och har därmed successivt raserats vid snösmältningen.

3. Vilken var, enligt texten, en av erfarenheterna man gjorde då en ny metod för inventering praktiserades?

A Det är nödvändigt att koncentrera fältstudierna på ett mindre område.
B Kulturlämningar finns var som helst i landskapet.
C Letningen underlättades av de tidigare förstudierna.
D Man kunde avverka långt större undersökningsområden än tidigare.

4. Hur beskriver författaren skillnaden mellan den gamla och den nya inventeringsmetoden?

A Den nya metoden bygger framför allt på noggranna fältstudier, medan man med den gamla metoden inte gjorde några fältstudier alls.
B Den nya metoden bygger framför allt på noggranna fältstudier, medan den gamla metoden framför allt byggde på litteraturstudier och intervjuer.
C Den nya metoden bygger på mer mål-inriktade fältstudier, medan den äldre byggde på ospecificerade översikter.
D Den nya metoden utnyttjar i hög grad lokalkännedom och lekmannakunskap, medan den äldre mer byggde på vetenskapliga fältstudier.

5. Om man är ute efter att finna en renväll, vilka tecken i landskapet bör man då titta efter?

A Kalkkällor där man kunnat förvara mjölk, kött och dylikt.
B Riklig buskvegetation.
C Platser med en naturlig avgränsning, av tex en bäck.
D Av naturen formade skydd dit renskötarna kunnat ta sin tillflykt.

6. Är det tänkbart att stalotomternas invånare lämnat efter sig gravplatser?

A Ja, eftersom de kan vara från förkristen tid då man ännu inte förde de döda ner till vigd jord.
B Ja, eftersom de är från en tid då man oftast förblev bofasta och byggde hus.
C Nej, eftersom de är från den tid då man börjat föra de döda till vigd jord.
D Nej, eftersom stalotomternas bebyggare kom från Norge och begravde de döda där.

Tuberkulos

Tuberkulos orsakas av en bakterie som tillhör släktet mycobacterium med många arter och stor spridning i naturen. De flesta arterna är ofarliga för människan. Mycobacterium tuberculosis och mycobacterium leprae är dock arter, som orsakat mänskligheten stor skada.

Tuberkulos hos människan orsakas framförallt av den humana (mycobacterium tuberculosis), men den bovina (mycobacterium bovis) och vissa andra arter, tex den aviära (mycobacterium avium intracellulare), kan även framkalla sjukdom. Egentligen borde inte något annat än sjukdom orsakad av mycobacterium tuberculosis kallas tuberkulos, men av historiska och traditionella skäl, samt för att sjukdomsbilderna liknar varandra, har "tuberkulos" blivit ett samlingsnamn.

Den vanligaste formen av smittospridning är genom droppinfektion. Ju intimare kontakten är mellan en sjuk och hennes omgivning, desto större kan den inandade dosen bli och följaktligen risken för infektion. Denna kan utvecklas till en primärtuberkulos som oftast är helt symptomfri. Ibland kan den ge symptom i form av lätt feber och sjukdomskänsla, eventuellt torrhosta. Inom tuberkulosforskningen förekommer begreppet tuberkulosens tidtabell, dvs sjukdomen genomgår ett antal tydliga stadier, varav primärinfektionen är det första. Därefter följer den postprimära perioden, inom vilken man skiljer på tidig och sen postprimär sjukdom.

Vad är det då som sker vid en infektion? Låt oss ta lungtuberkulosens förlopp som exempel. Inandade tuberkelbakterier orsakar en försvarsreaktion genom att individens immunapparat stimuleras och bla orsakar en ökning av de lymfoida cellerna. Lungans lymfkörtlar förstöras. Denna process tar 6 å 8 veckor från infektionstillfället (inkubationstiden). Om immunapparaten är i fullgott skick nedkämpas bakterierna och efterlämnar en immunitet, dvs de mot tuberkelbakterierna specialiserade försvarscellerna, som har förmåga att "känna igen", har blivit så många att de vid en eventuell ny infektion genast kan nedkämpa inkräktarna utan att sjukdomen ens hinner uppstå. Detta kallas förvärvad motståndskraft (resistens).

Ibland räcker inte försvaret, antingen för att det är defekt eller för att den inandade bakteriedosen varit för stor. Tuberkelbakterierna förökar sig och fortsätter att stimulera till en ökning av antalet försvarsceller, primärreaktionen övergår i en manifest sjukdom, den postprimära tuberkulosen. Försvarscellerna i blod och vävnader vandrar mot bakteriehärderna och en viss sort av dem (makrofager) bildar så småningom en knottra (tuberkel). Så länge bakterierna förökar sig mer än försvarscellerna växer tuberkelerna (produktiv form av tbc). Konglomerat av dem kan bli stora och inkräkta på normala vävnader och deras funktion, i fallet lung-

tuberkulos således på andningen. En viktig försvarscellsfunktion är förmågan att bryta ner cellernas äggvita. Det drabbar inte bara bakterien utan även omgivande normala vävnader (exsudativ form av tbc). Denna nedbrytning kan bli så stor att det bildas hålrum i lungan (kaverner). Vävnaden blir skör och såväl blodkärl som bronkvägg kan brytas igenom och bakterierna spridas i kroppen eller hostas upp. Har ett kärl i en bronkvägg gått sönder, blir upphostningarna blodiga. Upphostningen utgör den största smittkällan. Vid ett ofullständigt utvecklat eller defekt försvar (tex hos spädbarn eller vid mässling) kan bakterierna föröka sig ohämmat och spridas till hela kroppen. Denna areaktiva sjukdomsform (miliartuberkulos) ledde förr, innan den effektiva kemoterapien var uppfunnen, snabbt till döden. Den produktiva formen av tuberkulos har ett mer kroniskt förlopp medan den exsudativa är akut och med sämre prognos. Gamla tiders "galopperande lungot", som inom några månader ledde till döden, var oftast en utpräglad exsudativ form.

Sjukdomen kan angripa kroppens alla organ. Den vanligaste formen är lungtuberkulos. Man räknar med att 70—80 % av sjukdomsfallen tillhör denna grupp. Andra former av tuberkulos är den ovan nämnda miliartuberkulosen, ibland kombinerad med tuberkulös hjärnhinneinflammation (meningit). Tidigare var lungsäcksinflammation (pleurit) ofta av tuberkulöst ursprung. Lymfkörteltuberkulos, njur-, hud-, ben- och ledtuberkulos är andra förekommande former av sjukdomen. En vanlig benämning på lymfkörteltuberkulos var under tidigare århundraden "skrofler" till följd av det grisliknande utseende som den sjuke fick (lat. scrophæ, sugga). Struptiontuberkulos var före kemoterapiens tillkomst en mycket besvärlig komplikation till lungtuberkulos. Tarm-tuberkulosen och halslymfkörteltuberkulosen orsakades ofta av bovin smitta via infekterad mjölk.

Både miliartuberkulosen och tuberkulös meningit tillhör främst det tidiga postprimära skedet i tuberkulosens tidtabell. De brukar uppträda i anslutning till eller strax efter en primärinfektion. Lungtuberkulosen utvecklas i anslutning till primärtuberkulosen eller inom något eller några år, undantagsvis ännu senare. Njur- och ledtuberkulos är oftast sena manifestationer.

Britt-Inger Puranen. Tuberkulos.
Umeå Studies in Economic History 7. Umeå 1984.

Uppgifter till texten Relativistiskt kulturbegrepp

19. Vad har Sjögren och Sørensen gemensamt i sina teoretiska ansatser?

- A Båda ser den icke-kommersiella filmen som den mest betydelsefulla.
- B Båda förordar någon form av antropologiskt kulturbegrepp.
- C Båda betonar mellankrigstiden i filmhistorien.
- D Båda vill framhäva filmens konstnärliga värde.

20. Enligt Chaplin-recensenten finns det en svag punkt i Sørenssens avhandling om den norska arbetarfilmen. Vilken?

- A Han lägger omedvetet borgerliga statusvärderingar på arbetarfilmen.
- B Han har utgått från ett alltför avgränsat materialunderlag.
- C Han bortser i slutändan från de psykologiska och sociala behov arbetarfilmen fyller.
- D Han lyckas inte helt fånga sambandet med utvecklingen i en rad andra länder.

21. Hur kan man kortfattat beskriva orsakerna till varför Sørensen inte förmår knyta ihop den norska arbetarfilmens utveckling med den i Sverige och Danmark?

- A Han »binder ris för egen rygg»
- B Han »går över ån efter vatten»
- C Han »försöker sitta på två stolar samtidigt»
- D Han »vänder kappan efter vinden»

22. Varför har det enligt Sørensen varit problematiskt att kartlägga den europeiska arbetarfilmens utveckling?

- A Filmgenren har allmänt förbisetts och inte följts upp de senaste decennierna.
- B Många viktiga dokument och fakta är inte längre tillgängliga.
- C Denna typ av film har utvecklats utan större anknytning länderna emellan.
- D Arbetarrörelsen använde inte filmen i sin politiska kamp på ett organiserat sätt.

23. Vilken kritik riktar Sjögren mot den rådande paradigmen inom den etablerade filmvetenskapen?

- A Den övervärderar de psykologiska dimensionerna i filmskapandet.
- B Den är principiös och återspeglar okritiskt »vanligt folks» syn på film.
- C Den klargör inte vilka problemområden som ingår i dess filmuppfattning.
- D Den har en nedlåtande inställning gentemot filmer som åtnjuter popularitet hos den breda publiken.

24. Vad skulle ett paradigmskifte innebära för filmvetenskapen?

- A Filmer med »gammalt innehåll» kan ges nya former.
- B Motsättningen mellan »finkultur» och »skräpkultur» bryts ner.
- C En historisk återanknytning till äldre traditionella värderingar möjliggörs.
- D Dilemmat med tvärvetenskaplig forskning skulle kunna överbryggas.

Relativistiskt kulturbegrepp

Med Bjørn Sørenssens avhandling »Gyr i Norden. Norsk arbeiderfilm 1928—1940 i internasjonal perspektiv» öppnas annorlunda och spännande perspektiv, framför allt på grund av det tematiskt gränsöverskridande innehållet i relation till den »etablerade» filmhistoriens traditionella domäner. Men den är också en bok värd att uppmärksamma för sina metodiska ansatser.

I sin inledning till film/TV-delen i antologin »Folklig och Kommersiell Konst» gör Olle Sjögren en intressant och stimulerande genomlysning av viktiga problemområden för vidare, tvärmedialt inriktad forskning.

Sjögren hör till dem som ser tendenser till ett sk paradigmskifte.* Även humanvetenskaperna bör beröras av detta brytningsskede »då ett givet böjningsmönster för vilka frågor som skall ställas och vilka problemområden som skall anses viktiga ersätts av ett annat».

Han skriver i fortsättningen:

»Nu börjar det för allt fler forskare kännas ’naturligt’ att spränga ramarna för det snäva konceptbegreppet och utgå från antropologins beskrivande och relativistiska kulturbegrepp, med dess möjligheter till analytiska helhetsperspektiv. Uppgiften blir här att sätta in alla kulturyttringar i deras konkreta funktionssammanhang, fråga efter deras roll och innebörder, vilka kulturmönster de speglar etc.»

Här ser jag åtminstone en möjlighet att relativisera och arbeta historiskt medvetet med filmbegreppet.

Värderingar från det gamla konsthierarkiska referenssystemet dröjer sig dock envist kvar. Sjögren inringar träffsäkert detta dilemma i en beskrivning av de förhärskande attityderna till den »massmedierade kulturen» som ofta cirkulerar i offentligheten under beteckningar som »skräpkultur» och »trivialkultur». Han hävdar att ett klichétänkande blockerat en seriös diskussion och förståelse av »vilka psykiska behov och sociala funktioner som gjort dessa kulturyttringar så populära, vilka djupt rotade kulturmönster och grundupplevelser de speglar».

Olle Sjögren summerar:

»Det självklara böjningsmönstret har hela tiden angetts utifrån perspektivet hos en enda delkultur...»

Förträngningen av filminnehåll, som inte faller inom den borgerliga offentlighetens erfarenhetssfär, är ett arv som filmvetenskapen fått överta från den traditionella filmhistoriebeskrivningen. I dag gäller det den »massmedierade kulturen» och dess plats i forskningen.

Går vi tillbaka till mellankrigsperioden finner vi arbetarfilmen, som hittills varit praktiskt taget systematiskt negligerad i filmhistorien.

Men med Bjørn Sørenssens avhandling förfogar vi nu äntligen över ett försök till samlad framställning av hur arbetarrörelsen i Europa gjorde bruk av filmen i sin politiska kamp.

Det är dock ingen liten uppgift Sørenssen förelagt sig. Han påpekar också själv att det, på grund av den organiserade arbetarfilmens »glömda» status, för varje år som går blir allt svårare att skriva dess historia.

Boken aktualiserar en del av problemen med att i ett enda »lyft» försöka ta fram dolda fakta och samband för att »korrigera» den traditionella filmhistorien. En svårighet är helt klart avgränsningen av det väldiga stoffet.

Hans dilemma består dels i viljan att rekonstruera den europeiska arbetarfilmen och informera läsaren om den, dels i ambitionen att låta det europeiska perspektivet ge upplysningar om utvecklingen inom den norska arbetarfilmen.

Konsekvensen av den konflikten blir att avsnittet om framför allt Danmark, Sverige och England för mig verkar som punktnedslag, tämligen isolerade från det övriga sammanhanget och utan större anknytning till den norska situationen. De utförligare kapitlen om Sovjet och Weimar hänger däremot organiskt samman och förmedlar också insikter om förbindelserna till den norska arbetarfilmen.

Kate Benz, Chaplin 174/juni 1981.

* Med paradigm menas den grundsyn och de regler (»böjningsmönster») som för tillfället är rådande inom ett vetenskapsområde. Ofta är forskarna omedvetna om denna värderingsgrund som ändå styr det vetenskapliga arbetet.

Uppgifter till texten Tuberkulos

7. Vilken är förmodligen anledningen till att mycobacterium tuberculosis benämns som en sk human bakterieart?
- A Den orsakar oftast inte tuberkulos med dödlig utgång.
- B Den är den gemensamma bakteriearten för flera tuberkulosformer.
- C Den ger tuberkulossymptom framför allt hos människan.
- D Den har en motsvarande försvarscell i vårt immunförsvar.
8. Vilket av följande påståenden om tuberkulos är korrekt?
- A I det första stadiet i sjukdomens tidtabell förekommer i regel inga symptom.
- B Sjukdomen går oftast från ett akut till ett kroniskt tillstånd.
- C Tuberkulosen orsakas av infektioner, men är i sig själv ingen infektions-sjukdom.
- D Sjukdomen är extremt smittosam, men endast i den primärinfektiva fasen.
9. Av vilken anledning är lungtuberkulosen den vanligaste tuberkulosformen?
- A Lungorna saknar försvarsceller och lymfkörtlar.
- B Spridningen sker genom dropp-infektion.
- C Den blir manifest redan i första stadiet i tuberkulosens tidtabell.
- D Dess bakterier är mer resistenta än andra arter.

10. Vilken är en av försvarscellernas främsta uppgifter?
- A Att stimulera en ökning av makrofager.
- B Att motverka resistens innan sjukdom uppstår.
- C Att bryta ner andra cellers äggvita.
- D Att ersätta skadade vävnader.
11. Vilket av följande påståenden om miliartuberkulosen är riktigt?
- A Den har en sen manifestation i tuberkulostidtabellen.
- B Den utvecklas när immuniteten är låg.
- C Den går oftast över i meningit med dödlig utgång.
- D Den tillhör såsom följdkomplikation den bovina arten.
12. Vad menar man med en exsudativ form av tuberkulos?
- A Sjukdomen koncentrerar sig till ett organ i kroppen där en överproduktion av bakterier leder till att tuberkler bildas, vilka sedan inkräktar på de normala kroppsvävnaderna.
- B Sjukdomen och dess förlopp underlättas dramatiskt därför att immunförsvaret är defekt och inte kan ”känna igen” tuberkelbakterierna.
- C Sjukdomen sprids vidare genom att immunförsvaret slår ut även friska celler varvid bakterier förs vidare i kroppens cirkulationssystem.
- D Sjukdomen får ett snabbt genombrott då tuberkelinfektionen samverkar med en annan infektion (tex mässling) som redan tagit immunförsvaret i anspråk.

Rekrytering och utbildning av fältpersonal

Biståndspersonalens kunnighet och anpassningsförmåga avgör till stor del resultatet av biståndsin-satserna. SIDA behöver ett brett rekryteringsun-derlag för att kunna få rätt person vid rätt tillfälle.

Den svenska arbetsmarknadens lagar och förord-ningar lägger i ökande grad hinder i vägen för många svenskar att ta anställning utomlands. Sam-tidigt planerar SIDA för en ökande medverkan av personal från Sverige.

Drygt 2 000 personer arbetar inom biståndet. An-ställningsformerna skiftar. En form är att SIDA träffar avtal med ett företag, en organisation eller en institution att med hjälp av egen personal ge-nomföra en viss insats. Antalet sådana s k kon-sultanställda i fält varierar starkt under åren med insatsernas tillkomst och avslutande men kan grovt räknat beräknas till cirka 1 000 personer.

En annan nyckelkategori inom biståndet är av SI-DA kontraktanställd personal. Sådana personer kan t ex anställas som projektchefer och ansvariga gentemot mottagarlandets regering för den över-enskomna insatsen. Därigenom fungerar de som samordnare mellan mottagarlandets myndigheter, biståndsgivaren och de konsulter som anlitas. An-talet kontraktsanställda i fält är cirka 300.

Korttidsanställd personal anlitas alltmer. Korttids-anställningar ger flexibla tillskott av resurser till projekten. På vissa stationeringsorter är också för-hållandena sådana att det är svårt att hålla lång-tidsstationerad personal där. Antalet korttids-anställningar uppgår till cirka 150 per år.

En ny form för personalbistånd är direktanställ-ning. Svensk personal anställs av mottagarlandet och på dess villkor. Ett trettiotal direktanställda finns i Botswana och Zimbabwe. Andra länder som visat intresse för denna anställningsform är Lesotho, Kenya och Mocambique. De direkt-anställdas löner och övriga anställningsvillkor är desamma som för landets egna tjänstemän. Till detta kommer viss löneförstärkning samt ett socialförsäkringssystem, som betalas från den s k landramen.

Anställningsvillkoren för konsult- och kontrakts-anställd är så mycket bättre att det varit svårt att rekrytera den mer erfarna personal för direktan-ställning som u-länderna efterfrågar. För motta-garländerna är direktanställning ett attraktivt al-ternativ såväl av kostnadsskäl som för att man på den vägen skulle kunna anställa kompetent svensk arbetskraft även utanför sektorer som svenskt bi-stånd i första hand inriktas på. Direktanställning kan också komma att visa sig intressant för den svenska arbetsmarknaden genom att flera personer från Sverige skulle kunna få arbete i u-länder.

Personalbiståndet står inför ett generations-problem när det gäller att bemanna kvalificerade tjänster, t ex projektledare, chefsrådgivare och specialistbefattningar. Särskilt svårt är läget inom jordbruksområdet. Mer måste göras för att ge i öv-rigt kvalificerade personer den u-landerfarenhet som mottagarländerna numera räknar med på vik-tiga poster. SIDA bedriver program för utveckling av den svenska resursbasen, t ex biträdande exper-ter för FN samt ”mindre utredningsuppdrag”. För vissa nyckelkategorier har särskilda aktiviteter lagts upp.

Rekryteringen av biträdande experter för FN-organen har de senaste åren ifrågasatts p g a den höga kostnaden per anställd. Det tidigare målet att hålla 100 personer i fält har därför fått sänkas till 75. UNDP och FAO, som har flertalet biträdande experter i sina program, har nu gått med på åtgär-der som sänker kostnaderna. SIDA håller f n på med en utvärdering av i vilken omfattning biträ-dande experter rekryterade sedan 1960 återkom-mit i bistånds- och annat utlandsarbete.

Ett ytterligare instrument för resursbasutveckling förbereds, nämligen ett program för biträdande experter inom det svenska bilaterala biståndet. Kvalificerade personer utan u-landerfarenhet skall få möjlighet att arbeta en tid i u-land tillsam-mans med erfarna biståndsarbetare. Uppdragets längd och uppläggning skall anpassas till vad som är lämpligt i det enskilda fallet. Programmet kom-mer att få en mer flexibel inriktning än det för bi-trädande experter inom FN. Styrelsen avser att se-parat återkomma med förslag om detta program för att kunna starta det under budgetåret 1984/85.

Både ur rekryteringssynpunkt och för bistånds-arbetaren personligen är det viktigt att den som in-te har ett arbete att återvända till i Sverige får hjälp att återinträda på den svenska arbetsmarkna-den. Genom SIDA kan f n återvändande kontrakt-anställda och FN-anställda under fem månader få utföra särskilda uppdrag med biståndsanslutning. På grund av ökade svårigheter på den svenska ar-betsmarknaden har denna anställningsform kom-mit att användas av allt fler hemvändande perso-ner. För budgetåret 1985/86 beräknas 0,8 mkr för detta ändamål.

Ur LEDIGA UPPDRAG inom SIDA och FN.
SIDA 18 september 1984.

Uppgifter till texten

Rekrytering och utbildning av fältpersonal

13. Vilket tycks vara ett problem när det gäller direktanställningar i mottagar-länderna?

- A Löne- och ersättningskostnaderna är för höga.
- B Anställningsformen tycks öka i sekto-rer utanför det sedvanliga biståndet.
- C Svårt att få tag i erfaren personal som ställer upp.
- D De anställda stannar i regel endast korta perioder.

14. Vilken typ av personal inom SIDA har i nuläget begränsats?

- A Biträdande experter för FN-organen.
- B Direktanställda tjänstemän i mottagar-landet.
- C Kvalificerad personal för bilateralt biståndsarbete.
- D Korttidsanställd jordbrukspersonal.

15. I X-land skall genomföras en alfabe-tiseringskampanj. SIDA träffar då ett avtal med Y-stads universitet för att få några av dess utbildningsexperter att delta i projektet. Det är ett exempel på hur SIDA arbetar. Ungefär hur stor del av SIDA:s biståndspersonal är anställd på detta sätt?

- A 5 %.
- B 15 %.
- C 30 %.
- D 50 %.

16. Vilket är enligt texten ett av problemen inom personalbiståndet när det gäller att tillsätta t ex chefer och kvalificerad specialistpersonal?

- A Det blir svårare och svårare att genom-föra korttidsanställningar på det området.
- B De tänkbara kandidaterna har inte den »rätta åldern».
- C De ekonomiska resurserna räcker inte för att erbjuda attraktiva löner.
- D Personalen saknar ofta fast arbete när de skall återvända hem till Sverige.

17. Av vilken anledning tycks länder som Botswana och Kenya föredra s k direktanställd personal?

- A Den är den mest välutbildade.
- B Den är lättast att rekrytera.
- C Den stannar längre tid i mottagarlan-det än annan personal.
- D Den är billigare än annat personal-bistånd.

18. Om du saknar fast arbete i Sverige, men ändå vill återvända hem efter utlandstjänstgöring, vilken typ av anställning inom SIDA är då att föredra i dagsläget?

- A Kontraktsanställning.
- B Konsultanställning.
- C Korttidsanställning.
- D Direktanställning.